

"Bakom varje framgångsrik man står en förbluffad svärmor."
Hubert Humphrey

Redaktör: Kristian Wedel | E-post: vg@gp.se | 031-62 47 51 | Telefotid: vardagar kl 10-11

Lägg på en rem

engt var den siste grynaren på Hillefors kvarn. En grynare är en person i en kvarn som inte tillverkar

mjöl, utan gryn.

På den tiden då Bengt ännu inte sålt kvarnen till kommunen, men ändå inte kunde försörja sig på de 200 ton havregryn om året den mäktade med att producera jobbade han extra på Samuelssons Inredningar.

Då kunde det hända att Solvedens kraftstation släppte på mera vatten. Solveden reglerar flödet från Mjörn till Sävelången. Ökar de flödet i Solveden stiger vattnet i Sävelången och i Sävåån. På den tiden fanns inte automatluckan som numera reglerar vattenståndet i dammen i Hillefors.

Då ville det till att få upp de gamla oautomatiska luckorna.

Man öppnade dem manuellt; satte i en hävstång och hävde sig på den och upp kom luckan. I teorin. I verkligheten lätt den sig ogärna rubbas.

Om Bengt inte var på plats och vi råkade vara hemma, skyndade vi ner till bron för att dra luckorna. Vattnet forsade över alla bräddar; det dånade ut över ytersidorna på rännorna. Steg det så mycket att det svämmade över också på insidorna skulle det spola med sig mark och vägar.

Det var lite skrämmande. Men vi gick ut på bron och hängde oss på hävstången. Runt oss larmade vattnet. När vi fått upp de luckor som var lätta att öppna slutade vattnet att stiga. Men de omöjliga luckorna räddade vi inte på.

Då kom vår granne Greta från tåget. Hon var en äldre dam i röd hatt och kappa och skor med, inte särskilt men dock, hög klack. Hon ställde ifrån sig handväskan och tog tag längst in på hävstången, min trevliga fru tog i mitten och längst ut hängde jag med all vikt jag kunde uppå. Med hennes hjälp fick vi upp flera av de omöjliga luckorna, och vattnet slutade strömma över kanterna på rännorna, och till slut började det sjunka undan i dammen. Nöjda gick vi hemåt uppför backen för att ta oss en kopp kaffe, och Gretas

röda hatt var som en fanfar för vår seger över elementen.

Men efter kaffet återvänder vi ner till kvarnen (och till rubriken för den här texten) för att lägga på en rem.

Från dammen i Hillefors leder två rännor fram vattnet till turbinerna i kvarnen och i kraftstationen. En på vardera sidan av ån. Fallhöjden är 2,65 meter. Rännan till kraftstationen är i modern betong, till kvarnen är den av trä.

På den tiden kvarnägaren bodde i vårt hus fanns det en siktskåra genom skogsdungen ner till kvarnrännan. Från hallen på andra våningen såg man vattennivån i rännan och kunde konstatera om man kunde äta frukost i lugn och ro eller om man måste ge sig ner och dra luckor. Numera är siktskåran igenvuxen.

I det lilla huset i slutet på kvarnrännan sitter turbinen. Vattnet faller ner genom den och driver en vertikal axel som i sin tur driver en horisontell axel via ett vinkeldrev med tråkuggar.

Kvarnen var redan på Bengts tid ett museiföremål. Ingen maskin är nyare än tidigt nittonhundratals. Ändå är spetsmaskinens funktion närmast magisk. Den slår av och separerar spetsen på havrekärnorna. Den slår bara av den spets som grodden sitter i. Den innehåller fett och om den får sitta kvar på kärnan härsknar havregrynen. Det är en helt mekanisk remdriven apparat från 1920 eller så. Det är svårt att förstå hur den lyckas med det den är satt att göra.

Remmarna som driver kvarnen drev i begynnelsen igång hela industrialismen. I dess barndom överfördes kraften till allting på det här viset; spinnerierna, väverierna, benstamparna och sågarna låg vid strömmarna, och drevs av direktverkande vattenkraft från vattenhjul och turbiner, med remmar.

Nu har vi öppnat turbinen och den har snurrat igång. Också den horisontella axeln har via vinkeldrevet med tråkuggar fått fart. På den sitter ett stort drivhjul. Bredvid det hänger en rem och fladdrar. Den ligger mot axeln och hoppar och slår, men

Bild: Veronika Svensson

”
Man kunde tycka att industrialismen borde uppfunnit någon manick för att lägga på remmar, som så mycket annat, men industrialismen hade tillgång till många lågavlönade, valkiga nävar

följer bara obetydligt med i axelns rörelse. Den skall läggas på drivhjulet. Då stramas den åt och hela kvarnen snurrar igång med buller och bång: skakborden, triöererna, spetsmaskinen och uppfodringsverken.

Man kunde tycka att industrialismen borde uppfunnit någon manick för att lägga på remmar, som så mycket annat, men industrialismen hade tillgång till många lågavlönade, valkiga nävar.

Det gäller att övervinna sin rädsla, föreställer jag mig. Du skall kränga remmen på drivhjulet. Du skall göra det utan att fastna med fingrarna mellan hjulet och remmen; då krossar du dem.

Bengt tog över verksamheten i slutet på sjuttioalet, men började jobba i kvarnen långt tidigare. Varje morgon startade han den genom att lägga på en rem. Och när han slutade 20 år senare hade han alla fingrar i behåll.

Antagligen var den ursprungliga betydelsen av att lägga på en rem inte att skynda sig utan att sätta igång någonting. En grynkvärn till exempel.

Lars
Fritsch
vg@gp.se

